Vinnuslys

Forvarnir, tilkynning og skráning

Fræðslu- og leiðbeiningarit nr. 30

VINNUEFTIRLITIÐ

Inngangur

Það eru mannréttindi að vinnuaðstæður og vinnuumhverfi séu þannig að starfsmenn séu öruggir um heilsu sína og verði ekki fyrir slysum. Það er eðlileg krafa að starfsmenn komi heim úr vinnu jafn vel á sig komnir eða jafnvel betur en þegar þeir fóru til vinnu. Stjórnendur vinnustaða bera meginábyrgð á að vinnuskipulag og vinnuaðstæður séu þannig að starfsmenn verði ekki fyrir slysum. Allir starfsmenn verða að bera ábyrgð á sjálfum sér og öðrum sem gætu verið í hættu. Reynslan sýnir að starfsmenn sem hegða sér á ábyrgan hátt í vinnunni gera það einnig utan vinnu.

Hvað er vinnuslys, óhapp og næstum slys?

Vinnuslys er skyndilegur, óvæntur atburður á vinnustað sem veldur líkamstjóni eins eða fleiri einstaklinga.

Óhapp er skyndilegur óvæntur atburður sem veldur eignatjóni eða rekstrartruflun en veldur ekki líkamstjóni.

Með **næstum slysi** er átt við atburð sem valdið gæti slysi. Næstum slys eru kölluð ýmislegt, t.d. atvik, frávik, hættutilvik eða slysatilefni.

Vinnuslys

Óhapp

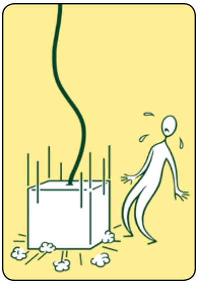

Næstum slys

Hvað kosta vinnuslys?

Um 4% vinnandi fólks verða fyrir vinnuslysum árlega með ómældum sársauka og kostnaði fyrir einstaklingana og samfélagið. Skipta má kostnaði vegna vinnuslysa í þrennt; kostnað starfsmanna, fyrirtækja og samfélagsins.

Dæmi um kostnað vegna vinnuslysa:

1. **Starfsmenn**. Líkamlegar, andlegar og félagslegar þjáningar.Tekjur og aflageta fjölskyldu slasaða minnkar. Endurmenntun og flutningar.

2. **Fyrirtæki.** Tapaður vinnutími slasaða, stjórnenda og samstarfsmanna. Viðgerðir á húsnæði, vélum og tækjum. Minnkuð framleiðni og framleiðsla. Kostnaður við að finna og þjálfa afleysingafólk. Ímynd fyrirtækisins bíður skaða.

3. **Samfélagið.** Dýrari rekstur heilbrigðisþjónustu, almannatrygginga og lífeyrissjóða. Minni skatttekjur.

Orsakir vinnuslysa

Orsakir vinnuslysa eru oftast margþættar. Við forvarnir skiptir miklu að horfa til allra þeirra atriða og aðstæðna sem geta valdið slysi. Skipta má áhættuþáttum vinnuslysa í þrjá meginflokka, þ.e. það sem snýr að tækni og umhverfi, skipulagi og stjórnun, og einstaklingnum.

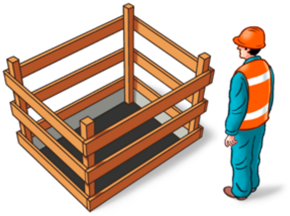

Hættusvæði lokað af

Helstu áhættuþættir vinnuslysa

1. Tækni og umhverfi

- **Hönnun vinnustaðar.** Það þarf að vanda hönnun frá vöggu til grafar, breytingar geta skapað nýjar hættur.
- **Ástand véla og tækja**, bilanir og ófullnægjandi öryggisráðstafanir skapa hættu.
- **Hávaði** kemur í veg fyrir eðlileg samskipi og að fólk heyri viðvörunarhljóð.
- **Lýsing** skiptir miklu máli svo menn greini hættur.
- **Umgengni og þrif**, það fækkar slysum að setja hlutina á sinn stað og þrífa.

2. Skipulag og stjórnun

- **Vinnuhraði** fjölgar slysum. Vinnuslys eru algeng við rekstrartruflanir og viðhald.
- **Vinnutími**, of langur vinnutími og ónóg hvíld eykur hættu á vinnuslysum.
- **Starfsþjálfun**, skortur á nýliðaþjálfun og þekkingu eykur hættu á slysum.
- **Launafyrirkomulag** má ekki hvetja til óvarkárni. Vinnuslys eru algengari þar sem unnið er eftir afkastahvetjandi launakerfi.
- **Tungumála- og samskiptavandamál** fjölga slysum, þekkt er að útlendingar slasast oftar en aðrir.

3. Einstaklingsþættir

- **Kyn**, karlar slasast oftar en konur.
- **Aldur**, yngra og eldra fólk slasast oftar en aðrir.
- **Starfsreynsla og menntun**, ófaglærðir og nýir starfsmenn eru í mestri hættu.

Markvisst vinnuverndarstarf, góður vinnuandi, stuðningur og vinsamleg samskipti stuðla að öryggishegðun og fækka vinnuslysum.

Áhættumat

Allir vinnustaðir eiga að gera áhættumat. Fara á kerfisbundið yfir vinnustaðinn og vinnuskipulagið til að greina og meta hættur með tilliti til öryggis og heilsu. Í framhaldinu á svo að gera tímasetta áætlun um úrbætur. Best er að fjarlægja hættuna en ef það er ekki hægt þarf að draga úr henni, t.d. með breyttu verklagi eða viðeigandi persónuhlífum. Sífellt fleiri fyrirtæki gera kröfu um að samstarfsaðilar þeirra og undirverktakar séu með vandað áhættumat og skilvirkt vinnuverndarstarf.

Forvarnir – mikilvæg atriði

1. **Góð yfirsýn**. Vinnustaðurinn á að vera opinn, bjartur og hreinn. Því betur sem starfsmenn sjá í kringum sig og aðrir sjá þá, því færri vinnuslys verða. **Skipulag** þarf að vera gott og **umferðarleiðir** þurfa að vera greinilega merktar. **Merkingar**, **skilti** og **viðvörunarljós** þurfa að vera eins auðskilin og kostur er.

2. **Öryggisbúnaður**. **Viðeigandi hlífar** eða aðgangshindranir eiga að vera á hlutum sem t.d. hreyfast, eru heitir, kaldir eða oddhvassir. **Neyðarrofar** þurfa að vera aðgengilegir og prófaðir reglulega. Með öllum vélum, tækjum og búnaði eiga að fylgja **notkunarleiðbeiningar** á íslensku til að tryggja örugga notkun. Aðgengi að neyðarbúnaði þarf að vera í lagi, t.d. að sjúkrakassa og slökkvitækjum. Nota skal viðeigandi **persónuhlífar** þegar ekki er hægt að fjarlægja hættur.

3. **Vinnufélagar**. Markviss **fræðsla og staðgóð þekking** skiptir máli, reynslan sýnir að **nýliðar** slasast oftar en reyndir starfsmenn. **Samskipti** um vinnuverndarmál þurfa að vera mikil og opin. Á vinnustöðum þar sem vinnuandinn er góður eru slys fátíðari en annars staðar. Allir starfsmenn ættu að kunna **skyndihjálp** og rifja hana reglulega upp.

4. **Heilsa starfsmanna og lífsstíll**. Reynslan sýnir að **ungir karlar** slasast oftar en aðrir. **Stjórnendur** bera ábyrgð á störfum þeirra. **Þreyttir** og **veikir** starfsmenn slasast og valda slysum, því þarf að virða **hvíldartíma**. Þeir sem eru undir áhrifum **áfengis** eða annarra **vímuefna** eru hættulegir sjálfum sér og öðrum. Huga þarf að því að starfsmenn hafi **andlega og líkamlega getu** til að ráða við vinnuna. Vinnuslys eru algeng fyrir og eftir orlof t.d. páskafrí og sumarfrí.

Núll-slysastefna

Mörg fyrirtæki hafa sett sér núll-slysastefnu. Þá stefna þau markvist að því að koma í veg fyrir öll vinnuslys. Starfsemi, búnaður og allt skipulag gengur þá út frá því að starfsmenn séu fullkomlega öruggir og aldrei sé tekin minnsta áhætta varðandi líf og heilsu fólks. Núll-slysastefna er ekki gagnslaus þótt það verði slys. Fyrirtækin fara þá yfir hvað brást, læra af því og grípa til úrbóta. Fyrtækin halda svo áfram að gera sitt besta og stefna enn að því að það verði ekki nein slys. Meginmarkmið núll-slysastefnu er að fá starfsmenn til að trúa því að hægt sé að koma í veg fyrir öll slys. Núll-slysastefna er hluti af öryggismenningu og er leið frekar en markmið.

Slysin gera boð á undan sér

Sumir álíta að vinnuslys eigi sér stað vegna óheppni eða vilja æðri máttarvalda og starfsmenn geti því lítið gert til að koma í veg fyrir þau. Svona viðhorf eru á misskilningi byggð og leggja ekki grunn að framförum. Sýnt hefur verið fram á að með markvissum forvörnum og vinnuverndarstarfi má koma í veg fyrir öll vinnuslys.

Alltof oft sættir fólk sig við óviðunandi eða hættulegar vinnuaðstæður, t.d. vinnupalla án handriða eða hlífalaus drifsköft. Við slíkar aðstæður liggja slys í loftinu, það er ekki spurning um hvort það verður slys heldar hvenær það verður slys. Atvinnurekendur, stjórnendur og verkstjórar bera megin ábyrgð á því að vinnuumhverfið sé öruggt.

Þrjú stig forvarna gegn vinnuslysum

1. **Fjarlægja hættu**. Dæmi, skipta út varasömu efni fyrir skaðlaust efni, loka gati í gólfi eða setja öryggishlíf á drifskaft. Þegar hætta hefur verið fjarlægð verða ekki slys.
2. **Verjast hættu**. Allar persónuhlífar eru til að verjast hættum, s.s. hjálmar, öryggisskór, heyrnaskjól og öryggisgleraugu.
3. **Minnka skaða**. Skyndihjálparbúnaður er notaður til að minnka skaða. Slökkvitæki og ýmiss neyðarbúnaður er notaður til að minnka skaða.

Í vinnuverndarstarfi á að leggja mesta áherslu á fyrsta stigs forvarnir, ef það tekst vel reynir ekki á annars og þriðja stigs forvarnir.

Slysaskrá Vinnueftirlitsins er opin öllum

Tölur um vinnuslys eru ekki bara tölur á blaði. Hvert vinnuslys snertir ekki eingöngu þann slasaða heldur fjölskyldu hans, vini, fyrirtækið og samfélagið allt. Vinnuslys á Íslandi hafa verið algengust í þremur starfsgreinum byggingariðnaði, fiskvinnslu og flutningastarfssemi.

Í ársskýrslum Vinnueftirlitsins má finna ýmsar upplýsingar um vinnuslys.
Slysaskrá Vinnueftirlitsins er opin öllum á vefslóðinni:
https://slysatolfraedi.ver.is

Í slysaskránni má fá ítarlegar upplýsingar um vinnuslys, t.d. er hægt að skoða fjölda vinnuslysa eftir árum, atvinnugreinum, kyni, aldri og orsök.

Hvaða vinnuslys á að tilkynna Vinnueftirlitinu?

Atvinnurekandi skal tilkynna til Vinnueftirlitsins öll slys þar sem starfsmaður verður óvinnufær í einn eða fleiri daga, auk þess dags sem slysið varð. Slys þar sem líkur eru á að starfsmaður hafi orðið fyrir langvinnu eða varanlegu heilsutjóni skal tilkynna Vinnueftirlitinu eigi síðar en innan sólarhrings. Atvinnurekandi skal svo innan viku tilkynna um slysið til Vinnueftirlitsins á eyðublaði eins og sést hér að neðan.

Af hverju er mikilvægt að tilkynna

Vinnueftirlitið heldur skrá um tilkynningarskyld vinnuslys og rannsakar orsakir vinnuslysa til að koma í veg fyrir að slys endurtaki sig. Grundvöllur þess að Vinnueftirlitið bregðist við er að atvinnurekendur tilkynni vinnuslys samviskusamlega.

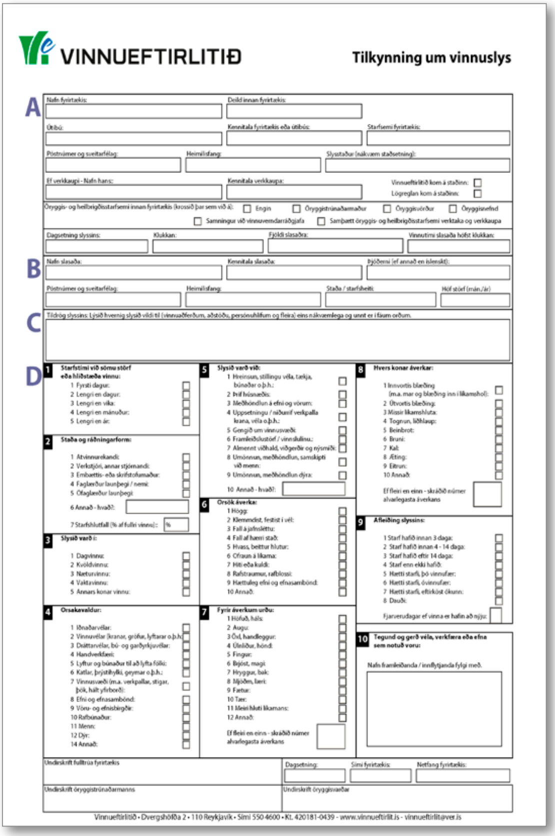

VINNUEFTIRLITIÐ

Tilkynning um vinnuslys

A

Nafn fyrirtækis: | Deild innan fyrirtækis:

Útibú: | Kennitala fyrirtækis eða útibús: | Starfsemi fyrirtækis:

Póstnúmer og sveitarfélag: | Heimilisfang: | Slysstaður (nákvæm staðsetning):

Ef verkkaupi - Nafn hans: | Kennitala verkkaupa: | Vinnueftirlitið kom á staðinn: ☐ | Lögreglan kom á staðinn: ☐

Öryggis- og heilbrigðisstarfsemi innan fyrirtækis (krossið þar sem við á): ☐ Engin ☐ Öryggistrúnaðarmaður ☐ Öryggisvörður ☐ Öryggisnefnd ☐ Samningur við vinnuverndarráðgjafa ☐ Samþætt öryggis- og heilbrigðisstarfsemi verktaka og verkkaupa

Dagsetning slyssins: | Klukkan: | Fjöldi slasaðra: | Vinnutími slasaða hófst klukkan:

B

Nafn slasaða: | Kennitala slasaða: | Þjóðerni (ef annað en íslenskt):

Póstnúmer og sveitarfélag: | Heimilisfang: | Staða / starfsheiti: | Hóf störf (mán./ár)

C

Tildrög slyssins: Lýsið hvernig slysið vildi til (vinnuaðferðum, aðstöðu, persónuhlífum og fleira) eins nákvæmlega og unnt er í fáum orðum.

D

1 Starfstími við sömu störf eða hliðstæða vinnu:
1 Fyrsti dagur: ☐
2 Lengri en dagur: ☐
3 Lengri en vika: ☐
4 Lengri en mánuður: ☐
5 Lengri en ár: ☐

2 Staða og ráðningarform:
1 Atvinnurekandi: ☐
2 Verkstjóri, annar stjórnandi: ☐
3 Embættis- eða skrifstofumaður: ☐
4 Faglærður launþegi / nemi: ☐
5 Ófaglærður launþegi: ☐
6 Annað - hvað?:
7 Starfshlutfall (% af fullri vinnu): %

3 Slysið varð í:
1 Dagvinnu: ☐
2 Kvöldvinnu: ☐
3 Næturvinnu: ☐
4 Vaktavinnu: ☐
5 Annars konar vinnu: ☐

4 Orsakavaldur:
1 Iðnaðarvélar: ☐
2 Vinnuvélar (kranar, gröfur, lyftarar o.þ.h.): ☐
3 Dráttarvélar, bú- og garðyrkjuvélar: ☐
4 Handverkfæri: ☐
5 Lyftur og búnaður til að lyfta fólki: ☐
6 Katlar, þrýstihylki, geymar o.þ.h.: ☐
7 Vinnusvæði (m.a. verkpallar, stigar, þök, hált yfirborð): ☐
8 Efni og efnasambönd: ☐
9 Vöru- og efnisbirgðir: ☐
10 Rafbúnaður: ☐
11 Menn: ☐
12 Dýr: ☐
14 Annað: ☐

5 Slysið varð við:
1 Hreinsun, stillingu véla, tækja, búnaðar o.þ.h.: ☐
2 Þrif húsnæðis: ☐
3 Meðhöndlun á efni og vörum: ☐
4 Uppsetningu / niðurrif verkpalla krana, véla o.þ.h.: ☐
5 Gengið um vinnusvæði: ☐
6 Framleiðslustörf / vinnslulínu.: ☐
7 Almennt viðhald, viðgerðir og nýsmíði: ☐
8 Umönnun, meðhöndlun, samskipti við menn: ☐
9 Umönnun, meðhöndlun dýra: ☐
10 Annað - hvað?:

6 Orsök áverka:
1 Högg: ☐
2 Klemmdist, festist í vél: ☐
3 Fall á jafnsléttu: ☐
4 Fall af hærri stað: ☐
5 Hvass, beittur hlutur: ☐
6 Ofraun á líkama: ☐
7 Hiti eða kuldi: ☐
8 Rafstraumur, rafblossi: ☐
9 Hættuleg efni og efnasambönd: ☐
10 Annað: ☐

7 Fyrir áverkum urðu:
1 Höfuð, háls: ☐
2 Augu: ☐
3 Öxl, handleggur: ☐
4 Úlnliður, hönd: ☐
5 Fingur: ☐
6 Brjóst, magi: ☐
7 Hryggur, bak: ☐
8 Mjöðm, læri: ☐
9 Fætur: ☐
10 Tær: ☐
11 Meiri hluti líkamans: ☐
12 Annað: ☐
Ef fleiri en einn - skráið númer alvarlegasta áverkans

8 Hvers konar áverkar:
1 Innvortis blæðing (m.a. mar og blæðing inn í líkamshol): ☐
2 Útvortis blæðing: ☐
3 Missir líkamshluta: ☐
4 Tognun, liðhlaup: ☐
5 Beinbrot: ☐
6 Bruni: ☐
7 Kal: ☐
8 Æting: ☐
9 Eitrun: ☐
10 Annað: ☐
Ef fleiri en einn - skráið númer alvarlegasta áverkans

9 Afleiðing slyssins:
1 Starf hafið innan 3 daga: ☐
2 Starf hafið innan 4 - 14 daga: ☐
3 Starf hafið eftir 14 daga: ☐
4 Starf enn ekki hafið: ☐
5 Hætti starfi, þó vinnufær: ☐
6 Hætti starfi, óvinnufær: ☐
7 Hætti starfi, eftirköst ókunn: ☐
8 Dauði: ☐
Fjarverudagar ef vinna er hafin að nýju:

10 Tegund og gerð véla, verkfæra eða efna sem notuð voru:
Nafn framleiðanda / innflytjanda fylgi með.

Undirskrift fulltrúa fyrirtækis | Dagsetning: | Sími fyrirtækis: | Netfang fyrirtækis:

Undirskrift öryggistrúnaðarmanns | Undirskrift öryggisvarðar

Vinnueftirlitið • Dvergshöfða 2 • 110 Reykjavík • Sími 550 4600 • Kt. 420181-0439 - www.vinnueftirlit.is - vinnueftirlit@ver.is

Dæmi

Starfsmaður slasast í vinnu og er frá vinnu það sem eftir er dagsins. Hann kemur heldur ekki til vinnu daginn eftir. Tilkynna skal slysið til Vinnueftirlitsins.

Herjir eiga að fá tilkynninguna?

Slasaði, atvinnurekandi og Vinnueftirlitið eiga að fá afrit af tilkynningu um vinnuslys.

Hægt er að tilkynna vinnuslys rafrænt á heimasíðu Vinnueftirlitsins

Eyðublaðið má sækja á heimasíðu Vinnueftirlitsins:
http://www.vinnueftirlit.is/vinnueftirlit/upload/files/eydublod/tilkynning_um_vinnuslys.pdf

Skráning vinnuslysa, óhappa og næstum slysa

Auk þess að halda skrá um tilkynningarskyld vinnuslys skal atvinnurekandi einnig halda skrá um smáslys s.s. rispur. Þá skal hann skrá óhöpp sem valda eignatjóni eða rekstrartruflunum. Einnig skal halda skrá um næstum slys.

Skráning slysa, óhappa og næstum slysa er grundvöllur þess að koma í veg fyrir frekari óhöpp og alvarleg slys. Skrána á að nota í innra vinnuverndarstarfi fyrirtækja. Það á ekki að tilkynna smáslys, óhöpp og næstum slys til Vinnueftirlitsins.

Dæmi

Tilkynningarskylt vinnuslys	Ekki tilkynningarskylt vinnuslys	Óhapp, eignatjón eða rekstrartruflun	Næstum slys
Fótbrot			
	Skráma		
		Slitin stroffa	
			Rann til í hálku

Hvernig á að skrá smáslys, óhöpp og næstum slys?

Skráning þarf að vera eins einföld og aðgengileg fyrir starfsmenn og hægt er. Það er mikilvægt að allir starfsmenn tilkynni það sem þeir lenda í eða verða vitni að. Það má t.d. gera í tölvu eða með því að fylla út einfalt eyðublað og setja í viðeigandi kassa. Taka þarf tillit til þess að færni starfsmanna er misjöfn. Stjórnendur þurfa að vera tilbúnir að taka við munnlegum tilkynningum og skrá þær í samvinnu við þann sem tilkynnir. Starfsmenn þurfa líka að hvetja hvern annan, hjálpa og minna á að skrá. Nauðsynlegt er að kynna óhappaskráninguna fyrir öllum nýliðum og þjálfa alla starfsmenn í að tilkynna.

Það er hlutverk öryggisnefnda og stjórnenda á vinnustaðnum að fara reglulega yfir óhappaskrána, a.m.k. árlega og grípa til aðgerða og úrbóta.

Hvernig á eyðublað um óhappaskráningu að vera?

Mikilvægt er að eyðublaðið sé einfalt og auðskiljanlegt. Hver vinnustaður verður að búa til form fyrir sínar aðstæður og þarfir. Allir geta fengið dæmi um svona form hjá Vinnueftirlitinu með því að senda tölvupóst á vinnueftirlit@ver.is

Til umhugsunar!

1. Ert þú góð fyrirmynd með hegðun þinni á vinnustaðnum?
2. Er umgengni og þrif í lagi á vinnustaðnum?
3. Fá allir nýliðar markvissa þjálfun og fræðslu um vinnuverndarmál?
4. Eru forvarnir og öryggismál rædd á vinnustaðnum?
5. Eru öryggistrúnaðarmenn og öryggisverðir virkir á vinnustaðnum?
6. Er búið að gera áhættumat á vinnustaðnum?
7. Er hætta á vinnuslysum vegna samskipta- eða tungumálaörðugleika?
8. Eru til og notaðar viðeigandi persónuhlífar?
9. Hafa starfsmenn réttindi á vélar og tæki, t.d. lyftarapróf?
10. Eru allir vélarhlutar sem hreyfast varðir með hlífum eða aðgangshindrunum?
11. Er vélum og tækjum læst við þrif og viðhald?
12. Eru notaðar viðeigandi hálkuvarnir?
13. Er varasömum efnum markvisst skipt út fyrir skaðlaus efni?
14. Eru göngu- og akstursleiðir aðskildar og merktar?
15. Er til sérstakt áhættumat fyrir hættuleg verk, t.d. vinnu í lokuðu rými?
16. Eru viðeigandi fallvarnir notaðar við vinnu í hæð?
17. Eru öll vinnuslys skráð?
18. Eru öll óhöpp og næstum slys skráð?
19. Eru öll tilkynningarskyld vinnuslys tilkynnt til Vinnueftirlitsins?
20. Hefur vinnustaðurinn núll-slysastefnu?
21. Er fyrirtækið til fyrirmyndar í vinnuverndarmálum?

VINNUEFTIRLITIÐ

FRUMKVÆÐI • FORVARNIR • FAGMENNSKA

Gefið út af Vinnueftirlitinu 2018 ISBN-13 978-9979-863-56-4 Myndir: Böðvar Leós